

Confronting Confession

בחקתי תשע"ו

LEVITICUS

PARASHAS BECHUKOSAI

26 / 32-41

and I will make your sanctuaries desolate; I will not savor your satisfying aromas. ³² I will make the land desolate; and your foes who dwell upon it will be desolate. ³³ And you, I will scatter among the nations, I will unsheathe the sword after you; your land will be desolate and your cities will be a ruin.

³⁴ Then the land will be appeased for its sabbaticals during all the years of its desolation, while you are in the land of your foes; then the land will rest and it will appease for its sabbaticals. ³⁵ All the years of its desolation it will rest, whatever it did not rest during your sabbaticals when you dwelled upon her.

³⁶ The survivors among you — I will bring weakness into their hearts in the lands of their foes; the sound of a rustling leaf will pursue them, they will flee as one flees the sword, and they will fall, but without a pursuer. ³⁷ They will stumble over one another as in flight from the sword, but there is no pursuer; you will not have the power to withstand your foes. ³⁸ You will become lost among the nations; the land of your foes will devour you. ³⁹ Because of their iniquity, your remnant will disintegrate in the lands of your foes; and because the iniquities of their forefathers are with them as well, they will disintegrate.

⁴⁰ Then they will confess their sin and the sin of their forefathers, for the treachery with which they betrayed Me, and also for having behaved toward Me with casualness. ⁴¹ I, too, will behave toward them with casualness and I will bring them into the land of their enemies — perhaps then their unfeeling heart will be humbled and then they will gain appeasement for their sin.

2 Artswoll-Steve dvnash

39. בעוונת אבותם — Because of their iniquity... in the lands of your foes. The exiles may be subject to new sins, committed because they will be in the lands of your foes. Instead of recognizing the true cause of the exile, some people will say that the Torah's commandments applied only in Eretz Yisrael, but in foreign lands Jews must adapt to the new conditions (R' Hirsch).

עוונת אבותם — The iniquities of their forefathers are with them. If they approve of the sins of their forefathers and perpetuate them — איתם, [those sins are] with them — the new generation will be punished not only for its own sins, but for the sins of previous generations that they have adopted as their own (Rashi; Sifra).

3 אע"פ ג"כ האדם

והקשו כל המפרשים שאם כבר התודו את עונם ואת עון אבותם, למה אמר הקב"ה "ואף אני אלך עמם בקרי וגו'" ולמה אינו מקבל תשובתם.

4 164 / IT'S NEVER TOO LITTLE. IT'S NEVER TOO LATE. IT'S NEVER ENOUGH
R. Freund

The Rambam (*Hilchos Teshuvah* 2:2) writes that there are three parts to proper *teshuvah* (repentance): (1) *kabbalah al he'asid* — the sinner must make a wholehearted commitment not to repeat his sin in the future; (2) *charatah al he'avar* — he must regret having committed the sin in the past; (3) *vidui* — verbal confession of the sins.

If I were to take a poll asking people to rank these three steps in order of difficulty, I would venture to say that most people would rank *vidui* as the easiest of the three, *charatah* on the next level, and most difficult in people's minds would be *kabbalah al he'asid*.

Vidui, the verbal articulation of our sins, is something that we do ten times each Yom Kippur, and it does not seem particularly difficult. *Kabbalah al he'asid*, on the other hand, seems extremely difficult — especially since the Rambam sets the bar very high by stating that Hashem Himself must be willing to bear witness that the person is sincere in making this commitment.

* I think that this perception is mistaken. I think that *vidui* requires much more than allowing the words *Ashamnu, bagadnu, gazalnu* and the list of *Al Cheits* to roll off our tongues. Furthermore, the step of *kabbalah al he'asid*, which seems particularly difficult, is actually much easier than we imagine it to be.

רבי אהרן

כתתי

משנת

5 רב

ד אהרן ק"ק

עון אבתם, ולמאורה צ"ב, דהלא הרמב"ם ריש הל' תשובה כותב: "כשיעשה האדם תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות, שנא' איש או אשה כי יעשו וכו', והתודו את חטאתם אשר עשו - זה וידוי דברים", ובפ"ב שם הל"א כתב הרמב"ם: "וידוי הוא אחד מהם והקל שבכולם, וכל ישראל מתודים ביוה"כ"פ" הרי שהוידוי אינו אלא אחד מפצטי התשובה, ואדרבה, הוא הקל שבהם, וא"כ מדוע כתבה התורה רק אותו במפורש, ולא הזכירה כלל את שאר חלקי התשובה, כאילו הוידוי הוא העיקר? ואף כי מובן שהוידוי בא אחרי שאר חלקי התשובה, שהרי זה פשוט דלא שייך ספור מעשה בלבד בוידוי, ומונחים בו ממילא החרטה והעזיבה והקבלה, גם יעויין ברמב"ם פ"ב ה"ו הוידוי כולל להתודות בשפתיו וגם לומר עניינות אלו שגמר בליבו, מ"מ אין כאן כ"א פרט מתנאי התשובה ולמה פירטה התורה דווקא את הוידוי?

יודוי - דיבור ישיר עם בורא עולם

והתודו את עונם ואת עון אבתם במעלם אשר מעלו בי (כו, מ)

והתודו, אין במשמע וידוי אלא בארץ, מנין אף בגלות? אמרת ויהתודו את עונם ואת עון אבותם (ילקוט רמז תשא)

כלומר, היה מקום לומר שמצות וידוי אינה שייכת אלא בארץ ישראל בזמן שבית המקדש היה קיים, ואילו בגלות אין אפשרות להתוודות, ועל זה משמיענו הפסוק "והתודו את עונם" שאף בגלות שייכת מצות וידוי.

* מכאן מוכח, שמעשה הוידוי אינו מעשה שאדם עושה בינו לבין עצמו, ואשר מהווה ביטוי לחרטה וצער על מעשיו הרעים. וידוי מהותו הידברות וקשר ישיר בין האדם החוטא לבוראו. האדם בא לפני הקב"ה ואומר לו כך: 'רבש"ע, חטאתי, עויתי, פשעתי, עשיתי כך וכך', ומבטא בזה שברצונו להתקרב אליו בחזרה.

מהותו של "וידוי" הוא לבוא לפני השני ולשוחח עמו בדברים המקרבים את הלב, וכשזה בא אחרי חטא, מטרת הוידוי היא לחזור ולהתקרב לקב"ה וכביכול להתפייס עמו ע"י שאומר לפניו שחטא כלפיו ומבקש את סליחתו.

שכן, אם וידוי היה רק ביטוי לחרטה על עוונותיו, קשה להבין את ההוה"אמינא שוידוי שייך להיאמר אך ורק בא"י, שהרי גם בחו"ל ניתן להתחרט ולהצטער על חטאים. ובהכרח שוידוי הוא יצירת קשר עמוק בין האדם לקונו. כביכול הוא "נפגש" עם הקב"ה ומתוודה לפניו שעשה כך וכך, ומתאר לו את היגיון האופף אותו כעת על מעשיו אלו. והיה מקום לומר שלדביקות זו לא ניתן להגיע אלא בא"י כשביהמ"ק קיים ויש השראת השכינה. תלמוד לומר "והתודו" וגו' - גם בחו"ל ניתן להתקשר עם הקב"ה ולהידבק בו.

מה נפלא הוא, אפוא, נוסח הוידוי אותו אנו אומרים - "שאיך אנו עזי פנים וקשי עורף לומר לפניך צדיקים אנחנו ולא חטאנו, אבל אנחנו ואבותינו חטאנו". כוונת המתוודה לומר כך: רבש"ע, כאשר עומדים אנו לפניך כעת להתוודות על כך שחטאנו לך במשך כל השנה, באמת הלואי שהיינו יכולים להתוודות לפניך, כלומר: לשוחח עמך ולפייסך בלא סיבת החטא, אבל אין אנו עזי פנים לומר שלא חטאנו, אלא אנו מודים שחטאנו וברצונו להתוודות ולהתפייס עמך על אף שחטאנו.

כלומר, "וידוי" עניינו לפנות אל הקב"ה ולומר לו: רבש"ע, קיימת מחיצה בינינו שנוצרה ע"י החטא. אנא ממך, הענק לנו את האפשרות להתקרב אליך!

שצב אמרי בחקותי שפר קאצי

"(ב) והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' או אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם. הפסוק הזה תמוה מאד, וכי בשביל שיתוודו ויעזבו את עונם ילך הקב"ה עמהם בקרי בתמי, ונ"ל ליישב דהנה ידוע מכל ספרי מוסר שכשהאדם בא להתוודות ולשוב להבורא יתברך צריך הוידוי שתהיה בלי שום התנצלות לפני הקב"ה להקטין החטא רק שיהיה מודה ועוזב לפני הקב"ה ויאמר אמת שחטאתי וגדול עוני מנשוא, ואעפ"כ אנו מבקשים

ונראה לומר, דהנה הנביא אומר (יחזקאל יג, ט): "ואתה בן אדם אמר אל בית ישראל כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו, וכם אנחנו נמקים ואיך נחיה, אמר אליהם חי אני נאם ה' אלוקים אם אחפץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה", והנה איתא בתנא דבי אליהו (פ"ח) ד"אמר יחזקאל לזקני ישראל חזרו בתשובה, אמרו לו: בושים אנחנו וכו'". והדבר מבהיל, שרצו לשוב, ונתחרטו על חטאיהם, ולא שבו מצד הבושה.

והענין הוא, לפי שהכירו בהכרה ברורה גודל החטא, וכמה רבה רעת הממרה את פי הבורא, והראיה שהרי אמרו "כי פשעינו וחטאתינו עלינו, וכם אנחנו נמקים ואיך נחיה", שלא רצו לשוב כסבורים היו שלא תועיל להם תשובה, כי מאחר שהכירו עוצם החטא לא האמינו בתשובה כי זה נגד המציאות, ונראה בכוכבי אור (ט"ו ג) שהאריך הגר"י בלוד במאמר זה, ושמעתי בשמו שהיה אומר כי הנביא הוצרך להגיד דבריו בשבועה, חי אני, ועד כדי כך קשה היה להאמין בדבר זה, הגע עצמך אם לא יאמינו לצדיק רק בשבועה, ומשום שהכירו גודל החטא היו בושים לשוב.

והנה בחרטה לא שייך כלל ענין הבושה, היינו שלא יתחרט בגלל שהוא בוש כמה שעשה, דאדורבא אם הגיע למדרגת הבושה הלא אין לך מתחרט גודל מזה, וכן בעזיבת החטא, דאטו יוסיף לחטוא? וכן בקבלה, דהיא בינו לבין עצמו, אך כל הבושה היא בוידוי משום שהוא לפני הבורא ממש, ולכן הזהירה ע"ז התורה ביחוד וכתבה בפירוש דהוה עיקר התשובה וכאן מקום הקושי בתשובה.

ולתבונן קצת ולקרב למושגינו את הקושי והבושה שבוידוי, הנה ידוע שקשה לאדם להודות על טעותו ומכש"כ על חטא, ועאכו"כ על חטא גדול ועצום, וכל כמה שיחטא לאדם חשוב יותר כן יגדל הקושי שבהודאה, ומסופר שהגר"ח זצ"ל היה מרתת כל גפון

מהבורא יתברך שברוב רחמיו וחסדיו יסלח לנו זה הווידוי והתשובה הנכונה, אבל אם אומר לפני הקב"ה איזה התנצלות להקטין חטאו לומר שסיבה אחרת גרמה לו לחטוא כדי להקטין בזה אשמתו זה אינו ויודוי שלמה כי פן זה התנצלות אינו אמת והקב"ה יודע ובוחן לבות יודע שהוא בעצמו הרבה לפשוע והתנצלותו אינו אמת אז מיגרע גרע בהווידוי כיון שדובר שקרים לא יכון נגד עיניו, ע"כ לא יקטין חטאו רק

יתודה באמת, וכן עשה מרע"ה כשבא לבקש מאת הקב"ה למחול עון העגל לא הקטין חטאתם בהתנצלות רק אמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה:

ובזה פירשתי במקום אחר הפסוק בישעי סימן מ"ג אביך הראשון חטא ומליצין פשעו בי כיון דידוע דאדם עלול לחטא מחמת שחטא אדם הראשון בחטא עץ הדעת ופיתוי הנחש הוא היצר אשר עדיין בקרבינו, ואעפ"כ אם ימליץ איש לפני הקב"ה על עון אחד באמרו התנצלות כי הוא אינו חייב בזה החטא כלל רק אדה"ר ע"י חטאו גרם לו זה אסור. כאשר אמרנו כי אסור לנו להגיד שום התנצלות, וז"פ פסוק הנ"ל הן אמת אביך הראשון חטא לי היינו שאדה"ר חטא לי אעפ"כ ומליצין ר"ל מליצי יושר שרצו להקטין חטאך ע"י כן פשעו בי כי זה אסור לעשות כן והארכת הרבה בהמשך כל הפסוקים שם ואין כאן מקומו ע"ש:

נמצא היוצא לנו מזה כשאדם מתודה אסור להתנצל ולהקטין חטאו מאיזה סבה שיהיה, והנה כבר כתבתי לעיל דיכול האדם להתנצל ולומר דעון אבותיו גרמו לחטאו והוא אינו חייב בדבר, ובזה יבואר הפסוק הנ"ל על נכון כשנדרק עוד מ"ש והתודו את עון אבותם, מה להם להתודות עון אבותם, ועוד במעלם אשר מעלו בי הוא מיותר, אך לפי הנ"ל ניחא הכל שהם יתודו ולא יתלו עוונותיהם במעלם רק ירצו להתנצל ולהקטין חטאם באמרם כי אינם חייבים רק עון אבותם גרמו להם לחטוא וע"י שהרגילו אותם אבותם בחטא חטאו המה,

וא"כ זה הווידוי אינה כלום כאשר כתבתי לעיל, כי הקב"ה יודע שהם בעצמם הרבו לפשוע לכן יחרה אף ה' במ:

וז"פ הפסוק והתודו את עונם ובמה יתודו שיאמרו ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו כי ר"ל שיאמרו דהמעל אשר מעל הוא אבותם שהם הרגילו אותם לחטוא אבל הם אינם חייבים כלל בזה, אבל הקב"ה יודע שאינו כן רק הם בודון לבם עשו מה שעשו וחטאו ואז דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, לכן אמר הכתוב אף אני אלך עמהם בקרי והבאתי אותם אל ארץ אויביהם או אז יכנע לבכם הערל ואז ירצו את עונם דייקא ר"ל יתודו על עונם בעצמו לא על עון אבותיהם, ויהיה פ"י של ירצו כמו אחריהם בפיהם ירצו סלה (תהלים מ"ט), לכן מסיים אח"כ יען וביען משפטי מאסו דייקא שהם בעצמם מאסו וגעלה נפשם במשפטי לא ע"י עון אבותם ודר"ק היטב כי הדבר נחמד. שוב אחר כמה שנים עיינתי בכינה לעתים בדרוש בעת צרה ראיתי שהרגיש בזה ח"ו ושמחתי שכוונתי לרעתו בזה:

Artscroll

with it a curse, namely, that it makes you less capable of doing good, and further inclined to sin; and when you have recognized this, then you can lay the future of your inner and outer life in the just and forgiving hand of God. and as you see yourself in spirit, so confess in word, in order that the picture of your self-abasement may become external to you and stand before you, making it not a passing emotion but a permanent mood and frame of mind which can bear fruit in practical conduct.

As an intelligent, thinking, imaginative being, man has all sorts of thoughts flashing constantly through his mind. Even sublime thoughts of remorse and self-improvement are not strange to him, but they do not last. For his thoughts to have lasting meaning, he must distill them into words, because the process of thought culminates when ideas are expressed and clarified. That is not as easy as it sounds. It is usually excruciatingly difficult for people to admit explicitly that they have done wrong. We excuse ourselves. We refuse to admit the truth. We shift blame. We deny the obvious. We excel at rationalizing. But the person who pauses, thinks, and wrenches from himself the unpleasant truth, "I have sinned," has performed a great, meaningful act.

When King David sinned with Bathsheba, God sent the prophet Nathan to rebuke him. The prophet spared no words. Without tact or delicacy he admonished his king (II Samuel 12:1-12). After Nathan's verbal onslaught ends, there is a blank space in the written text. Then David replies with just two words "חטאתי לה", "I have sinned to HASHEM." Nathan answers, "[If so] God has removed your sin and you will not die."

The Vilna Gaon explains the significance of the blank space before David's response. There was a silence after Nathan's stern words. David was engaged in an inner struggle. He could have justified his deed because, as the Talmud explains, technically he had not sinned (Shabbos 56a). He had a right to punish Uriah for his insolence (ibid.). And he knew that Bathsheba always had been his intended queen (Sanhedrin 107a). As he silently contemplated Nathan's accusation, he was consumed by emotional turmoil - should he ignore his royal status and admit that the prophet was right? Finally he made his decision: "I have sinned."

David's response remains a prototype of confession and repentance, both his terse answer to Nathan and his lengthy confession and prayer to God (Psalms 51), that is cited by such classic works as Shaarei Teshuvah as the very model of repentance: serious thought, frank admission, and the verbal expression of how we have strayed and where we hope to go. This is Viduy.

Hashem tells Shmuel HaNavi, "I have reconsidered My having made Shaul king, for he has turned away from Me and has not fulfilled My word." Shmuel is so disturbed that he spends the entire night grieving. Shockingly, when Shmuel goes to meet Shaul the next morning, the latter greets him with the following words: "*Baruch atah laHashem* — blessed are you to Hashem! *Hakimosi es devar Hashem* — I have fulfilled the word of Hashem."

That statement is mind-boggling. Shaul has been commanded to kill all the Amalekites, including their livestock, and he has not done so. We would have expected the conversation to go as follows:

"Shmuel, there's something I have to tell you."

"Yes, King Shaul?"

"We didn't actually wipe out all of Amalek's animals. We took the best ones to slaughter as offerings."

But Shaul simply says, "*Hakimosi es devar Hashem*."

"And what," asks Shmuel, "is this sound of the sheep in my ears and the sound of the cattle that I hear?"

"I have brought them from the Amalekite," Shaul responds, "for the people took pity on the best of the sheep and cattle in order to bring them as offerings to Hashem, your God ..."

Shmuel sharply reminds Shaul that Hashem had commanded him to wipe out all the animals, and then confronts him once more, asking, "*Velamah lo shamata bekol Hashem* — why did you not obey the voice of Hashem?"

Once again, Shaul sticks to his story. "*Asher shamati bekol Hashem* — But I did heed the voice of Hashem ... I brought Agag, king of Amalek, and I destroyed Amalek. The people took sheep and cattle — the best of that which was to be destroyed — in order to bring offerings to Hashem, your God, in Gilgal."

"Does Hashem delight in offerings," Shmuel responds, "as [He does] in obedience to the voice of Hashem ... Because you have rejected the word of God, He has rejected you as king!"

*Shocked, Shaul finally confesses his guilt, but not without excusing himself. "I have sinned," he says, "... for I feared the people and I hearkened to their voice."

Shmuel rejects Shaul's argument and turns to leave, but Shaul grasps the hem of his tunic and tears it.

"Hashem has torn the kingship of Israel from upon you this day, and has given it to your fellow who is better than you," Shmuel says.

Finally, after this entire dialogue, Shaul repeats, "*Chatasi* — I have sinned."

This chapter in Tanach demonstrates an important insight into the human psyche. We don't have an easy time admitting guilt. It is so difficult for us to say, "I'm wrong" or "I'm sorry."

Rav Leib Chasman, one of the mussar greats of the previous generation, once chastised a person for doing something wrong. The person insisted that his action was justified. They argued the point, and finally the person said to Rav Leib, "You're right."

"That's not enough," Rav Leib replied. "You need to say, 'I'm wrong.'"

הנה מטבעו של האדם אף בשעה שהוא נכנע ומתוודה על איזה חטא שחטא שאין הכנעתו ווידוייו אלא למחצה. בשום אופן שאינו יכול להאשים את עצמו כליל ובפה מלא ובלב דואב ודואג באמת שהוא חטא, מערים הוא האדם ומעקיף וסחור סחור יסוב ויטה בכל מיני תחבולות והערמות להקל מעל עצמו את האשמה שהוא הוא האחראי בכל, לכל המעשה. אחת מן האמללאות וההקלות שהוא ממציא הוא "השיתוף" לא הוא היחיד שביצע ופעל את מעשה הרשע, עוד מישהו שני ושלישי שעזרו וגרמו שהביאוהו לידי כך.

ובהטלת מחצית האשמה על תבירו, הוא מפיג במדת מה את הבושה והכלימה ומקווה שגם העונש יחצה, ואפילו בחלק, במחצה או במקצת שמודה, יתאמצו הנכשל או הפושע להטיל טפות-הקלשה והחוררה ולמען את סירכתו סרחונו עד כמעט כדי שטטוש. אכן קשה ומרה היא להאדם חוויית-ההודאה וההיכנעות על החטא שחטא.

כי הלא כל רפואת הכשלון, וחיטוי מחלת-החטא הוא שייכנע האדם באמת בכל לבבו ומאודו, שיכלים את עצמו עד כדי הלבנת פני עצמו, בינו לבין עצמו, ועד שהחרפה היא הרגשת הכשלון והנפילה תאדים ותבער בפניו, אזיל חיוורא ואתי סומקא, שישבור את עצמו וישווע לרצן את כל גורמי חטאו, כל מזמוטי החטא, כל נסיבות החטא ויודה בפה מלא "יכולה שלי" אני הוא שעשיתי שעויתי שפשעתי, אני ולא אחר, ושיתלה את הקולר בצווארו הוא.

אבל כשהוא מתאמצ לפרור את החטא לנתחו, לחלקו לנפצו ולשתף "גורמים" חיצוניים שבדמיון יסודם הריהו הלא מחטיא שוב את כל עצם מטרת התשובה המכוונה והרצויה. וזוהי - למרות הביטוי שפטים של "חטאתי" - לא תשובה אמיתית כי אם השתמטות והתעלמות מעצם חינונתה ומהותה של התשובה. ומה שהוא עוד מרמז על הזולת שהוא כביכול שותף לעברתו הריהו בזה מעכיר ומלהט ביותר את חטאו, ועוד מוסיף חטא על פשע.

"ותשובתו" היא כתשובת פרעה הרשע בשעתו. כי המסתכל העלולי פרעה והשתמטויותיו והתנצלויותיו יראה לפניו טיפוס של חרפה אנוש במחלת העקשנות ושרירות הלב, מחלת הגצווה העיוורת שבשום פנים אף בעת הימצאו בסיד ובמלחץ, גם אז בעת היכנעותו ושפלותו נראה לכאורה כשב בתשובה, אבל מזוייפת ומחולקת היא התשובה, בשום פנים אינו יכול להאשים את עצמו בפה מלא ובלב נשבר שחטא ושהוא מנוצח,

נחשך ואובד ואשם! אשם גמור!! לא! הוא מתבייש לכנות אי"ע סכל אוויל ושריר-לב ואטום-לב. מחפש הוא אחרי אמתלאות ושותפים: "אני ועמי הרשעים!" עמו שברובו היה גם משועבד לו ולשריו.

והנה יש להתבונן בהפסוקים הנ"ל שבפי התוכחה המתמיהים לקוראים, וכי בשביל שהתוודו את עוונם ועוון אבותם במעלם אשר מעלו בו, אשר הלכו עמי בקרי, יענשו ששוב ילך הקב"ה עמם בקרי, ויוסיף עליהם להוכיחם ולעונשם? והלא התוודו כבר, ולמה זה לא יספיק ויודיים והכנעתם, ומה גם שנסח ווידויים הוא בהתאם להלכה כמבואר בש"ת לרבינו יונה ז"ל (עיקר י"ד) "ויש עליו להזכיר עוונותיו ועוון אבותיו, כי היה נענש עליהן באחוז מעשי אבותיו בידו", וכי: וכן ראיתי ברמב"ן ז"ל שתוהה ומקשה: "והנה אחר והתוודו את עוונם היה ראוי שיאמר וזכרתי את בריתי יעקב כי מה טעם והבאתי אותם בארץ אויביהם עכשו במקום הזה, ואין עתה העת שיגלה אותם ויביאם בארץ אויביהם" וכי.

אלא כנראה שאין בוודוי זה לכאורה ווידוי גמור הנאמר והמבוטא יש והוא אינו עוקר עדיין מן הלב את פתלתולי השרשים הדקיקים של הרע, ואין התשובה עדיין שלימה, והיא קלושה ביותר אולי בשעה כשמייחסים בנפשם חלק חטאם לזולת והם מתוודים רק במקצת. ובכן תשובתם ווידויים אינם שלמים ואמיתיים, ואין כאן הכרת זדון ושרירות לב משלהם, בעצמיותם, הרי אין תשובה שלימה אלא תשובה מקריית, אזי תגובת השי"ת על תשובה כזו תהיה "אף אני אלך עמם בקרי", ושוב יבוא לור ההזדככות בארץ אויביהם, ואז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את "עוונם", עוונם הם, ללא אמתלאות אז יזכו לתשובה שלימה, חנינת ה' וגאולתם.

Before Yom Kippur, we are to ask for forgiveness from those whom we hurt during the year. The execution of this halachah leaves something to be desired. I have often heard people, who, knowing that they did something wrong to their fellow man, approach him and say, "If I did anything wrong to you this year, please forgive me" or "If I offended you in some way ..." Few people will actually go over to someone and say, "I was wrong for hurting you."

The inability to say, "I was wrong," poses a great problem when it comes to the teshuvah process. Admitting that we were wrong is the essence of teshuvah. It behooves us to try to understand the psychological battle that Shaul had to fight within himself before he admitted his guilt, so that we can try to succeed in our own teshuvah process.

We can now understand the true difficulty in the step of vidui, confession. Vidui is not about beating your chest and rattling off al cheit after al cheit. Vidui is about looking at your life and asking yourself, "Am I doing things right? Is my entire life going to waste because of some basic flaw in my weltanschauung?"

That is difficult. Looking at yourself in the mirror and saying, "Maybe I'm wrong," seems like a painful — perhaps an almost impossible — step. But that is what vidui is truly about.

That is vidui. That is teshuvah. Looking at yourself and saying, "Has my outlook on life been correct, or have I been wrong?"

Unfortunately, we all have our "pants." We all have something that we consider an integral part of us — something that we know we should part with, but find it extremely difficult — because we know that it will require us to rethink everything that we hold dear. Part of the vidui process is identifying, and coming to grips with, your "pants," and then finding the strength to make the difficult choice of parting with them.

Rabbi Dr. Abraham J. Twerski observes that there are four basic necessities for human existence: 1. food and water 2. shelter 3. clothing 4. someone to blame.

This statement is no mere attempt at humor. It is a profound truth. Rabbi Twerski says that he has learned this from his extensive work with alcoholics, who invariably blame others for their addiction. One blames his overbearing boss, another blames his nagging wife. Everyone else is driving him to drink. Shifting the blame releases the alcoholic from the obligation to change. When it is the boss' fault, then drinking is only a normal response.

This is also the reason why the "It's Not My Fault" attitude is the greatest impediment to teshuvah. You have no reason to change if you are not at fault.

None of us should ever have to face a moment in life when we suddenly find out that we "blew it all."

Never has a man on his deathbed uttered the words, "I regret not spending enough time at the office." But sometimes we live our life without taking stock of what and who we are and what we are doing with our time. That is the purpose of Yom Kippur. If a Jew uses Yom Kippur correctly, and looks himself in the face and admits to his failings, then what happened to Grigory Zinoviev — even on a smaller scale — will never happen to us.

But if there is one thing that is more crushing than finding out at the end of life that your life has been for naught, it is to find that out in the afterlife. We all know that we will face a great Day of Judgment, which the machzor describes as such an awesome day that the angels are gripped by fear, and tremble as they call out, "Hinei yom hadin — behold! It is the Day of Judgment."

לה' אל יקטין את חטאו ויתלה אותו בסיבה מסויימת, אלא יאמר בודויו, חטאתי וגדולי עוני מנשוא, והגני מבקש סליחה ומחילה, זהו הודוי הנכון והרצוי.

אבל המתנצל בודויו שסיבה פלונית גרמה לו לחטוא אין לודויו ערך, כי בוחן לבבות ית"ש יודע את האמת שגם בלי סיבה זו היה חוטא, ודובר שקרים לא יכון לנגד עיניו ית, וכן מויע"ה כשבקש מה' למחול את עון העגל לא נסה להקטין את חטאם, אלא אמר, אנא חטא העם הזה חטאה גדולה.

זהו שאומר הפסוק, והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי, הם התנצלו בודוים שלא הם אשמים, אלא אבותם שלא חנכו אותם כראוי הם שגרמו להם לחטוא, ומכיון שיאמרו זאת לא יהיה לודוים ערך, כי ה' יודע שלא בגלל זה חטאו, אלא עשו מה שעשו בודון לבם, ולכן אף אני אלך עמהם בקרי והבאתי אותם אל ארץ אבותיהם או אז יכנע לבכם הערל ויאמרו את האמת שהם עצמם אשמים, ואז ירצו את "עונם" דייקא, שבזון חטאו ולא בגלל החנוך הרע שקבלו מאבותיהם, וכאשר יאמרו זאת, וזכרתי את בריתי יעקב וגו' (בינה לעתים)

אין הדבר תלוי אלא בי

שמעתי בשם אדם גדול שלמד ממעשה של ר"א בן דורדיא הערה נפלאה, והוא יסוד גדול בכוחות הנפש של האדם: טבעו של האדם כשאינו שבע רצון ממצבן הרוחני נוהג הוא להשקיש את מצפנו ולתלות את הדבר בסיבות שונות. "אילו היה לי חבר טוב, חברותא טובה, שכן טוב וכר' הייתי לומד טוב יותר", ובאמת אין אלו אלא "תירוצים". מצב זה מסוכן הוא עד מאוד — כיון שבכך נאבדת כל הדחיפה לשינוי עצמי, שהרי לדעתו מצבן הרוחני תלוי בסיבות שאינן בשליטתו. אין בכך אלא אשליה עצמית שישועתו תצמח ממקום אחר, והרי זה מדרכי היצר להרגיע את האדם בסברו שאין הדבר תלוי בו, והוא עצמו אינו יכול לפעול מאומה בנידון. הישועה האמיתית של האדם היא כאשר מגיע להכרה "שאין הדבר תלוי אלא בי", אז ייווכח שכל התירוצים תירוצי הוא הם, ולפני הקב"ה לא יוכל לטעון כל זה.

אין לומר "אילו היה לי", מחשבות כאלו רק משתקות את האדם ומפריעות לעלייתו. מהשמים מבקשים מכל אחד שיעבוד את ה' עם ה"כלים" שיש לו. אין שינצל את כל ה"כלים" שיש לו. מסופר על רבי נפתלי אמסטרדם וצ"ל שאמר לרבו הגרי"ם וצ"ל: "אילו היה לי הראש של השאגת אריה, הלב של בעל יסוד ושורש העבודה, והמידות הטובות של רבנו, אוי יכולתי לעבוד את הש"ת". ענהו הגרי"ם: "נפתלי! אתה עם הראש שלך, עם הלב שלך, ועם המידות שלך, תהיה רבי נפתלי, היינו תוכל להיות עובד ה' באמת". במקום בו הוא יושב ולומד, עם הכשרונות שלו, ועם כל הקשיים שלו נדרש לעשות את מרב המאמצים שבאפשרותו (הן גדולים ורבים). כשמגיע אדם לידי הכרה כי אין הדבר תלוי אלא ב"נפתח לפניו הפתח לעלייתו.

One can barely imagine how dreadful it must be for someone when he finds himself standing before the Kisei HaKavod (Throne of Glory) and paraphrasing the words of King Shaul: "Hakimosi es devar Hashem. Hashem, I have fulfilled Your will."

Wasn't I a good Jew? Didn't I learn Torah? Didn't I give tzedakah (charity)?

But then, to his utter chagrin, the Ribono Shel Olam may respond with something to the effect of, "U'meh kol hatzon asher anochi shomei'a - what is this racket of the animals that I hear in the background?"

Except that it won't be the sound of animals. It will be the book of the person's life. And Hashem will say, "That is your version of hakimosi es devar Hashem?"

Then, it will be too late. At that point, one can no longer say Shema Yisrael as Grigory Zinoviev did. It is too late for teshuvah.

That doesn't have to happen if we use Yom Kippur correctly, if we use this most precious day of the year to review our lives, and look at ourselves and say, "Aval, indeed, chatasi, I have sinned." I'm wrong. No buts. No denials. No shifting the blame. No rationalizations. Simply, "I'm wrong."

May we be zocheh to a chasimah tovah, to see nachas from our children, to see the long-awaited geulah from this long and bitter exile.

פרק ה', וזה רק בפעם אחת. ומאלו כפי הכפל, ובוה ג"כ החשבון לאין שיעור. זה לא דוקא בכנים אלא בכל השפעה לזולתו בין בצד הטוב בין בהפכו, והאדם הוא מדיני ונמשך לדוע. וגם בזה תלוי אי הוה ליה למעבד או לא, כדאשכחן במה שאמר ישעי' לחזקיה: "בהדי כבשי רחמנא למה לך? מאי דמפקדת איבעי לך למעבד - ומאי דניחא קמיה קובי"ה לעביד" (ברכות ז, א).

ובשער הגמול להרמב"ן ביאר את הג' דינים, בראש השנה, ולאחר הפטירה מן העולם, ויום הדין הגדול והנורא על כל באי עולם לע"ל, והברייתא

(ראש השנה ט"ז, ב) דאמר: "ג' כחות ליום הדין" דקאי על זה, והובאה ברמב"ם (פ"ק ג' מהל תשובה, הל' ה') דקאי על זה, וצריך טעם על דין דיום הגדול והנורא, הוי כבר נדון בעת הפטירה, והמתים הרי חפשיים מן המצוות.

ונראה הביאור לפי הנ"ל, דהנה פל אחד מביא חלקו והשפעתו בבריאה כולה, והשפעתו לדורות עולם. לדוגמא: אברהם אבינו הרי הכל נמשך ממנו עד סוף כל הדורות. וכן הוא ברש"י, דהנה יתרבה זכותו בכל יום, ובהתרבות הלומדים יתרבה זכותו, וכן בכל גדולי הדור. ובהצד השני נבוכדנצר ראש למחריבים (פתיחה אסתר ז'), והשפעתו לדורות, ובצד הרע שייך בין מאוה"ע בין מישראל, וכן כל איש מבאי העולם הביא חלק השפעתו על העולם.

ובהג"א (בשנת אליה) פירש את דברי המשנה (אבות ז, א): "ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", דין - הוא שדין אותו על שעבר עבירה, וחשבון - הוא

שבשעה שעבר את העבירה באותה שעה היה יכול לעשות מצוה או ללמוד, וזה חשבון שמחשבים העתים ורגעים שהיו לריק ומענישים אותו על זה, מלבד שעונשין אותו על העבירה גופא שעשה, ע"כ, והנה החשבון הזה מתפשט. שהרי את הנה

וכן בגמ' מגילה (ל"א.) משמע כי שבועות מקרי יום הדין והימים שלפניה כימי הכנה אליה כמו לפני ראש השנה. דכן איתא שם עזרא תיקן לחן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבמשנה תורה קודם ר"ה, מאי

טעמא אמר אבבי ואיתימא ריש לקיש כדי שתכלה שנה וקללותיה, בשלמא שבמשנה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה אלא שבתורת כהנים אטו עצרת ראש השנה היא, אין עצרת נמי ראש השנה היא. דתנן ובעצרת על פירות האילן, ע"כ.

ומפורש איתא כן בשלי"ה מסכת שבועות וז"ל שם בשם ספר תולעת יעקב, ודע כי כמו שבר"ה רצה הקב"ה להשיג ולדרוש מעשי בני אדם כי הוא יום הבריאה הראשונה וחיודש העולם וכמו שתקנו לומר זה היום תחילת מעשיך כדברי ר"א שאמר בתשרי נברא העולם כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חיודש העולם להשיג ולדרוש על מעשה העולם ולרוננו על פירות האילן וכי וכבר ביארנו כי הפירות ההם הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה והוא אמרם על פירות האילן בלא השלימים בתורה ומצות עכ"ל.

הרי דברים ברורים כי כמו שדינים מעשי האדם בר"ה משום דזה היום תחילת מעשיך והיום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים, כן חג העצרת הוא גם כן יום הרת עולם. וזה מבואר יותר על פי דברי רש"י בפי בראשית (א' ל"א בדי"ה יום הששי) וז"ל שם ד"א יום הששי שכלם תלויים ועומדים עד יום הששי הוא ששי בסיון שביום ו' סיון שקבלו ישראל את התורה נתחזקו כל יצירת בראשית ונחשב כאילו נברא העולם עתה וזהו יום הששי בה"א שאותו יום ו' בסיון המוכן למתן תורה, עכ"ל (ועי גמ' שבת פ"ח.). ומבואר כי יש לחג העצרת דין כר"ה ממש ושפיר שייך שיהיה גם כן יום הדין וכנ"ל.

והנה ראיתי מזכירים עוד מקום אשר ממנו רואים השקפת התורה על חג העצרת כיום הדין של ר"ה והוא בירושלמי ראש השנה (פ"ד הי"ח) וז"ל ר' לעזר בי ר' יוסה בשם ר' יוסי בר קצרתא בכל הקרבנות כתיב והקרבתם וכאן (ר"ל אצל ר"ה) כתיב ועשיתם, אמר לחן הקב"ה מכיון שנכנסתם לדין לפני בר"ה ויצאתם בשלום מעלה אני עליכם כאילו נבראתם בריאה חדשה, ר' משרשיא בשם ר' אידי בכל הקרבנות כתיב חטא (ר"ל שיעיר עזים אחד לחטאת) ובעצרת אין כתיב חטא אמר לחן הקב"ה מכיון שקבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימכם, עכ"ל. הרי שכבר מרומז בתורה עצמה שחג העצרת הוא כיום הדין של ראש השנה ועל ידי קבלת עול תורה זוכים לכפרת עונות כמו שעל ידי תשובה זוכין בדין דר"ה.

הנה אנו אומרים בוידי: "אנחנו ואבותינו חטאנו", והוא כמפורש בפסוק זה: "והתודו את עונם ואת עון אבותם", והטעם בזה הוא, כי יתכן שיש שייכות וגרמא בזה אם מצד טבעים הבאים בירושה, והגברת המדות, או מצד חסרון וזה שייך גם בדורות רחוקים כגדר מסובב ומסתבב מן הסבות, וזה לאין שיעור.

ובקרא (דברים כ"ט, י"ז): "פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה", ומשורש קטן זה יוצא פרי רב, כמו מחטה אחת עד עשרת אלפים כמבואר בחובת הלככות (שער השני

31

Another explanation of salvation "sprouting like a plant" is offered by the Vilna Gaon. He says that the actions of one's children can cause the parents (or ancestors) to gain merit in the afterlife. The repercussions of parents' actions grow (like a plant) over time, even after death, and can help the parents merit resurrection.

30

כן בכל פעם לפי החשבון הנכס לא היה מוכה את העולם כמו החפץ חיים זצ"ל, וזהו "מעשי איש ופקודתו" - היינו מה שהיה עליו לעשות, ו"עלילות מצעדי גבר מחשבות אדם ותחבולותיו" - זהו מה שעשה, וזהו על העבר כלבו, ועל זה נידון בראש השנה.

אכן על פעולותיו והשפעתו עד סוף כל הדורות עד עוה"ב או עולם התחיה שאז כבר נגמרו כל ההשפעות הקודמות ונתבררו החשבונות - אז יהי הדין הגדול. והמבין ירגיש את האחריות הגדולה בכל דבריו, ואפשר שהענינים המסתעפים יתקנו ע"י בחירת הבאים אחריו, והכל בא במשפט, וצריך לנצל את הימים המעטים לקבלות אמינות של חינוך והתרוממות, ולקבל עול תורה בתכלית.

נס

דעת

פרשת בחקתי

פניני

32

יש לבאר פסוק מ"א שזה מלמד לנו כי הוידיים הנשמעים מזמן לזמן מהחפשים לא יועילו כלום, כי אף שהם מתבטאים לפעמים בודויהם על הכרות חשובות, זה לא שוה הרבה, כי כל זמן שלא נכנעה לבבם הערל לקבל עליהם מלכות שמים, עוד ילך ה' עמם בקרי.

ובאור הפסוק הראשון הוא, שאמנם לא רק שיכירו בחטאם, אלא אפילו אם גם יודו על האפסיות של ההליכה עמו בקרי ע"י שיתודו על עונם ועל עון אבותם, גם הודאה זו אינה קבועה אצלם אלא חרטה המתעוררת אצל רשעים מזמן לזמן, לכן כתוב אחריו: אף אני אלך עמם בקרי וגו' עד אשר יכנע לבבם הערל וגו', והבן.

תרכט

משה

בחוקותי

באר

33

ברם הכונה היא שבעוד שהיה עליהם להתודות על שורש החטא שהוא מה שהלכו עמו בקרי, והיינו כמ"ש (תורת כהנים כאן) הם עשו את דיניי עראי, שהאמונה בהשגחה פרטית היתה רופפת אצלם, הרי וידיים נסב רק על המעילה שמעלו בו, כלומר, התוצאה התמירה ביותר העבודה זרה שבבעה מרפיון האמונה.

לקי לקי לקי - נ"א יט"א

35

הגרי"י מסלנט לימדנו בספרו "אור ישראל", כך אמר הגרי"י לוינטיין זצ"ל באחת משיחותיו (מוצאי ראש השנה תשי"ג), שהבריאה וכל הליכותיה בנויים על סיבה ומסובב. דבר זה מוצא את ביטוי גם כאשר לחזרה בתשובה. על האדם להשתמש בסיבה כדי לדרוש רעתו, ולהתחשב על שורש מעשיו ולדרוש אחר סיבתם העיקרית. צריכים אלה באים להוציא מלבם של הסבורים שכדי לשוב בתשובה די לערוך סיכום של מספר החטאים כגון: מאה פ"מים לשון הרע, מאה דיבורים של שקר וכדו', ועל זה מביעים את חרדתם. מי שנהג כך לא מצא את האמת, כי כדי לעשות תשובה יש לבקש כאמור את סיבות החטאים ואת שרשיהם. לשון הרע, למשל, בא משנאת חנינם, וכמו כן לכל חטא וחטא יש הסיבה שלו, ועל אלה ידוע לבו של השב. עיקר התביעה של האדם לזבוע מעצמו, היא שורש החטא וסיבתו העיקרית.

ישנה סיבה כללית שהיא אם כל חטאת וממנה נובעים כל החטאים - מרידה בה' יתברך. עניין זה שכתב רבינו יונה ז"ל: ונאמר על האנשים שאין להם עול יראת שמים יותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה (ישעיה כט, ג), ואמנם אצל החסידים היתה שמירת התורה והמצוות מושתתת על קבלת עול מלכות שמים, וזוהי העבודה אשר האדון חייבנו בה. לפיכך נחשב החטא לשבירת העול, ובכל פעם שאדם חוטא זוהי שבירת עול בפני עצמה.

שונים הם פני הדברים אצל סתם בני אדם שאין להם יראת שמים, אצלם הכל "מלומדה". אם חטא ונכשל ושב בתשובה, הוא מתחרט על שלא הלך לפי הרגלו ולא התנהג כפי ה"מלומדה" שלו. על אדם זה לדעת שצריכים לחקור סיבת החטא על כל חטא וחטא - אם אינו נוהג כבוד עם חבריו, יחקור אם זה נובע משנאה או מקנאה וכדו'. ברפואת הגוף נוהג הרופא לברר תחילה מהי סיבת המחלה, ורק אז הוא יכול לנקוט בצעדים לרפואתה. מדוע איננו עושים כן גם ברפואת הנפש, לחקור אחר סיבת החטא ושרשו ואחר כך לסור ממנו ולרפא את הנפש?

נתבאר כאן שלכל מעשה טוב או רע, יש סיבה שהיא שרשו, ולכן על עיקר עמלנו בעבודת התשובה להיות באיתור הסיבה. המידות והתנהגות האדם קשורות בקבלת עול מלכות שמים, וממילא החרטה והתשובה יהיו על פריקת עול מלכות שמים. זוהי דרך התשובה הטאטרה והנכונה.

34

בחוקותי רצט

מעין בית השואבה

פ"א

ויתכן לפרש שהרי בכל הפרשה מבואר שעיקר החטא שלהם הוא ההליכה בקרי, ואמנם כשמתודים על חטאם כתיב "והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' ואף אשר הלכו עמי בקרו", כאילו ההליכה בקרי היא טענה צדדית ואין זה עיקר העון. ולזה תובע מהם הקב"ה שיתודו על העיקר בתורת העיקר, להכיר את עומק הקלקול של הליכתם בקרי, שזהו שורש כל החטאים שלהם.

ומן הרב שמשון רפאל הירש זצ"ל אמר בזה, שכן היא המדה, שאם בני ישראל הולכים בקרי, פני שהולכים לדרכם ועוסקים

בכל עניני העולם הזה ולפעמים בדרך מקרה מודמן להם עסק בעבודת השם, כן עושה להם הקב"ה מדה כנגד מדה, הרי הוא עוסק בהטבה לכל העולם, ולעתים רחוקים בדרך מקרה הרי הוא מטיב גם לישראל - "אף אני אלך עמם בקרי", וזה דבר נפלא למתבונן בדרכי השם.

חלק דורנו

דורנו, דור עקבתא דמשיחא, חלקו הוא תשובה, כדכתיב "והתודו את עונם ואת עון אבותם", וכן "השיב לב אבות על בנים ולב בנים וגו'". אחר שעבר עלינו מה שעבר אין לנו אלא לשאוף לתיקון הכלל ממש. עכשיו שריחמנו ה' והגיענו לארץ ישראל והגיה לנו כאן קצת קיבוץ שארים הפליטה, איך לא נחשוב על תיקון הכלל, איך לא נקבל על עצמנו להתמסר במסירות נפש לתשובת הכלל ולבנין הרוחניות בכל שכבות עם ה' לעולם לא נשלים עם המצב שחלק ניכר של עמנו סר מדרך התורה, אלא נשתדל בכל מאמצינו להשיב לב בנים אל אבות כמאמר הנביא:

ודאי על פי דרך הטבע נראה שתקוה זו בחוקה היא מאד וכמעט שאין סיכויים להצלחה במשימה נועזה זו. אבל כבר ביארנו לעיל שנצחון התכלית הרוחנית לעולם אינה תלויה בטבע אלא בלמעלה מן הטבע. הגר"א ז"ל אמר שכלל הוא ברוחניות "עקשן יצליח". וכן פירש הגר"ח ז"ל ברוח חיים שעשרה

על כן אמרו אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי, או בדור שכולו חייב, כי בדור שכולם יכירו שהם חייבים, וישכילו לשוב בתשובה, ואז בן דוד בא. לא כן בדור שמקצת חייב ומקצת זכאי, היינו שיהא ביד הדור מצות ומעשים טובים, וכן כמה בני תורה שהוגים ועמלים בתורת ה', אכן מתרשלים במקצת מהמצות, אבל אינם מכירים בחטאם, ואשתמוטי קא משתמטי וחושבים כנפשם כי עושים נחת רוח ליוצרם עם קיום התורה והמצות שעושים, ומסיחים דעתם מעבירות שבידם, וזה המעכב ביאת בן דוד.

והלבו

פרשת בחקותי

הלקח

משה

ויחי

קבו

אברהם האבי שאר

40 ויש להוסיף לפ"ו על דברי החת"ם, כי הפסוק מסיים "ואף אשר הלכו עמי בקרי", היינו הליכתם צמורה לא ה' צאופן של קציעות, רק כל ההליכה צמורה ה' רק צאופן של מקרה, וכאשר אין לומדים צמורה בקציעות אז זה סימן שאין מרגישים כי הם חיינו ואורך ימינו, חזק ההמשך לתחילת הפסוק שמעלו צמורה כי לא זכרו עלי, והסיבה לזה ה' כי הליכתם צמורה לא ה' בקציעות אלא בעראי.

בתיב צפרשה "והתודו את עונם ואת עון אבותם צמעלם אשר מעלו צי ואף אשר הלכו עמי בקרי", החת"ם מבאר שהתורה מרמזת כאן הסיבה לגלות כלל ישראל, עפ"י המבואר בגמ' נדרים (פ"ב) שהקב"ה הטיב כי סיבת גלות כלל ישראל, ה' מטעם שלא זכרו צמורה תחילה, ומחדש החת"ם דכמו שיש מעילה צמי שאינו מצד צרכת הנהיגין, כמו שאחז"ל (נדרים לה) כל הנהיגה מעוה"ו בלא צרכה כאלו מעל, כן יש מעילה בלימוד התורה בלא צרכה, ולכן כתבה תורה צמעלם אשר מעלו צי, לרמז על חטא זה של לימוד התורה בלי צרכה. וכוננו הוא שיש מעילה בלימוד התורה בלי צרכה, שהרי חז"ל למדו צרכת התורה בצרכת הנהיגין, הרי שיש צה ענין של הנאה הצרכה צרכה.

בגמ' נדרים (פ"ב) דרשו "ולא הלכו צה" שלא זכרו צמורה תחילה, ויש לדעת הא"ת זה מרמזו בלשון ולא הלכו צה, ויש לפרש זה עפ"י מה שמבאר החת"ם כי מה שלא זכרו צמורה הוא כי לא הרגישו שיש להם חיות מלימוד התורה, וכל החיוב לצדק על התורה הוא, כי התורה הוא חיות האדם, כי הם חיינו ואורך ימינו.

ובאשר לא הרגישו דבר זה אז לא זכרו צמורה תחילה, הנה אדם נקרא מהלך, ונתיך האדם להיות הולך וגדל צמותיות, כדי אס צחקתי חלכו, שצדק

להיות ההליכה צמותיות, לעלות מעלה מעלה, ולא להיות הולך וגדל בגשמיות. והס לא הלכו צמורה, שהליכתם צמיים לא ה' צמורה אלא חיות שלהם ה' צדצרים אחרים, בגשמיות ועמי עוה"ו, חזק הכונה דרשתי חז"ל ולא הלכו צה, שלכן לא זכרו צמורה תחילה, כי לא ה' הליכתם צה - צמורה.

41 ויש צאמת להוסיף צה נקודה, למה דייקא ע"י עמלות צמורה קוים הסורה, ונעשית הסורה שלו, ו"ל עפ"י מה שהציא אאמ"ו וללה"ה, צס המי השילות, שדבר שאין לאדם השגה צו אין לאדם קנין צו, כמו שמצינו בצהרות אשר"י (פ"ב ד"מ) צה שקנה גג מעכו"ם צחקת שנעשה מצדל, וישראל הקונה מכרו לחצירו, והקונה השני ראה שהוא כולו כסף, ומציא שס כי השני פטור מלשלם עוד להראשון. כי הראשון מעולם לא קנה הכסף כי לא ידע ממנו, וחשב שהוא רק צדל. וכן הוא בקנייני הרוחניים א"א לאדם שיהי לו קנין צדצר, שיהי נעשה שלו, היינו שיהי נעשה הדבר חלק ממנו ומעלמיות שלו, והנה אדם אינו מצין ערך התורה אס אינו עמל צה, כי אס הוא לומד התורה צאופן של עראי הרי זה סימן שאין לו תורה בגלגלות התורה וצחצחות של התורה הקדושה והעמילות צמורה הוא סימן והוכחה כי יודע כי ממנו שואב החיות שלו, ושהתורה הוא חיותו, כי הם חיינו ואורך ימינו. ומי שידוע ערך התורה, של כל רגע של תורה, כל חיצה של תורה, הרי הוא עמל צה. ולכן העמילות הוא האופן שיהי התורה נעשה שלו ונבלע צדמו.

ונראה ליישב בהקדם ביאור דברי חז"ל (סנהדרין פ"ט ע"ב) שאמר רבי יוחנן אין בן דוד בא, אלא בדור שכולו זכאי, או כולו חייב. ופלאים דברי חז"ל, כי בשלמא מה שאמרו שכן דוד בא בדור שכולו זכאי מובן, אך מה שאמרו שבא בדור שכולו חייב אינו מובן, מהו הזכות של דוד שכולו חייב, שכן דוד יבא לגאלם.

ובדאי שאין כוונתם ז"ל לומר שכן דוד בא בדור שכולו חייב כפשוטו, היינו שיהיה דוד שלא ישמרו תורה ומצות כלל, כי חס ושלום לא תהא כזאת בישראל, שכל ישראל יזניחו את קצם התורה והמצות, ויהיו כולם חייבים. שהרי הובטחנו מפי הבורא יתברך (ויקרא לה) כי לא תשכח מפי דוד, ואמר רבי שמעון בן יוחאי (שם ק"ט ע"ב) חס ושלום שתשכח תורה מישראל תהא, שלא תהא כזאת בישראל שיהי חז"ל דוד שכולו חייב.

אלא כוונתם באומרם בדור שכולו חייב, היא שכולם ידעו ויכירו שהם

חייבים, ועל ידי זה שידעו שחטאו לפני המקום ב"ה, ישכילו לשוב בתשובה על עונותיהם. כי מי שמכיר בחטאו באמת, יודע שעליו לשוב בתשובה, ואף אם עתה ממשיך בדרכיו הקלקלות, אך מכל מקום אפשר לייחל שברבות הימים, יכין לבבו שעליו לשוב על העבירות שבירדו ושב ורפא לו. אך לא כן הדומה בדעתו שמעולם לא עבר עבירה, לא ישוב בתשובה.